

УДК 378.093.5-043.61:37.011.3-054.6-044.332

DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-73-77

СЕРГІЙ ЗАГОРОДНІЙ

orcid.org/0000-0003-0922-1259

sv12@meta.ua

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

НАТАЛІЯ ІВАНІЧКІНА

orcid.org/0000-0002-7737-425X

international.vspu@gmail.com

аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління навчальними закладами
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ІННА УЛИСЬКА

orcid.org/0000-0001-6551-2558

mi78782@ukr.net

викладач підготовчого відділення
для іноземних громадян
та осіб без громадянства
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СЛУХАЧІВ ПІДГОТОВЧОГО ВІДДІЛЕННЯ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

У статті актуалізовано проблеми адаптації іноземних слухачів підготовчого відділення та осіб без громадянства. Окреслено педагогічні та соціокультурні умови адаптації іноземних слухачів на прикладі діяльності підготовчого відділення для іноземних громадян та осіб без громадянства Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Проаналізовано технології та техніки педагогічного спілкування відповідно до соціокультурних особливостей іноземних слухачів, звернено увагу на стилі педагогічного спілкування та їхній вплив на формування та розвиток навичок міжкультурного спілкування всіх учасників освітнього процесу. Виокремлено особливості менталітету слухачів підготовчого відділення для іноземних громадян та осіб без громадянства ВДПУ імені М. Коцюбинського, зокрема громадян Сомалі, Індії, Китаю та інших. Закцентовано увагу на ролі викладача у процесі адаптації іноземних слухачів, зокрема, на вмінні педагога враховувати подібності та відмінності мов та культур, допомагати долати труднощі адаптації іноземних слухачів у чужій країні.

Ключові слова: адаптація, іноземний слухач, педагогічне спілкування, соціокультура, комунікативна поведінка, освітній процес.

SERHII ZAGORODNYI

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University
Ostrozhskogo str.32, Vinnytsia

NATALIA IVANICHKINA

graduate student of the Department of Pedagogy,
Vocational Education and Management of Educational
Institutions Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University
Ostrozhskogo str.32, Vinnytsia

INNA ULYSKA

teacher of the preparatory department
for foreign citizens and stateless persons.
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University
Ostrozhskogo str.32, Vinnytsia

PEDAGOGICAL AND SOCIO-CULTURAL CONDITIONS OF ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS IN THE PREPARATORY DEPARTMENT FOR FOREIGN CITIZENS AND STATELESS PERSONS

The article highlights the problems of adaptation of foreign students of the preparatory department for foreign citizens and stateless persons. An attempt is made to outline the pedagogical and socio-cultural conditions of adaptation of foreign students on the example of the preparatory department for foreign citizens and stateless

persons of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky. The authors characterize the technologies and techniques of pedagogical communication in accordance with the socio-cultural characteristics of foreign students, styles of pedagogical communication and their impact on the formation and development of intercultural communication skills of all participants in the educational process. The article highlights the peculiarities of the mentality of students of the preparatory department for foreign citizens and stateless persons VSPU. M. Kotsyubynsky, including citizens of Somalia, India, China and others. Foreigners studying at the Preparatory Department for Foreign Citizens and Stateless Persons at the Mykhailo Kotsyubynsky Vinnytsia State Pedagogical University are overwhelmingly representatives of polychrome cultures and do not know how to clearly plan their study time. It is difficult for them not to be late for classes, especially in the first months of study, because in their countries such behavior is not considered negative. In addition, they cannot focus on one activity, trying to do several things at once. It is difficult for them to adequately perceive the time constraints of tasks and tests, because in their cultures the activity itself is important, not its time limits. When building pedagogical communication with foreign students, it is also important to take into account the category of space, which is very different in different cultures. It is a distance of communication, which is set depending on the age, gender, religion, social status of the participants. Emphasis is placed on the role of the teacher in the process of adaptation of foreign students, namely the teacher's task to take into account the similarities and differences of languages and cultures, to help overcome the difficulties of adaptation of foreign students in a foreign country.

Key words: adaptation, foreign student, pedagogical communication, socioculture, communicative behavior, educational process.

Довузівський етап навчання слухачів на підготовчому відділенні для іноземних громадян та осіб без громадянства є складним періодом їхньої адаптації. Важливо з'ясувати чинників, що сприяють успішній адаптації, а також і труднощів адаптаційного процесу, які здатні викликати дискомфорт, стрес, навіть порушення психічного здоров'я людини. Тому проблема адаптації є предметом досліджень не лише антропологів, психологів, психотерапевтів, лікарів, але й викладачів закладів вищої освіти з метою виявлення позитивних факторів, які допомагають іноземним студентам уникнути психологічного дискомфорту під час навчання в новій країні [7]. Як стверджують учені, дискомфорт може привести до нервових розладів та спричинити хворобу, яку швейцарський лікар І. Хофер назвав ностальгією. Аналіз наукових досліджень показує, що інтерес до проблеми міжкультурної адаптації виник у психології на початку ХХ ст. Її досліджували Р. Редфілд, Р. Лінтон, М. Херсковіц, котрі визначили поняття акультурації як результат тривалого безпосереднього контакту груп з різними культурами, який змінює патерни культури даних груп [8].

Іноземці мають пристосуватися до життя в новому соціумі, до нової для них системи освіти, соціокультурного середовища. Разом з тим, їхня етнічна ідентичність може розвиватися або частково втрачатися. Завдання викладача – сформувати навички міжкультурної взаємодії так, щоб слухачі підготовчих курсів зберегли повагу до власної національної культури, пізнаючи найкращі риси і традиції нового для них середовища. Також зауважимо, що створення комфортних умов проживання й навчання іноземців впливає як на кількість бажаючих здобувати освіту в Україні, так і на якість їхньої освіти.

Отже, **метою** нашого дослідження є з'ясування педагогічних та соціокультурних умов, які зумовлюють успішну адаптацію іноземних слухачів підготовчого відділення для іноземних громадян та осіб без громадянства. Протириччя між етноцентризмом особистості іноземного слухача та його прагненням до міжкультурного спілкування в процесі навчання можна вирішити за умови правильної організації навчальної аудиторної та позааудиторної роботи, яка є найважливішим засобом досягнення цілей навчання. Спілкування у процесі педагогічної діяльності виконує більш значущу функцію, ніж просто людське спілкування. Специфіка педагогічної комунікації визначається цілями та особливостями спільної діяльності викладача та слухача в навчально-виховному процесі. У сучасній практиці навчання та виховання розглядаються як взаємообумовлені процеси, мета яких – успішне засвоєння знань, умінь та навичок, формування особистісних якостей слухачів та їхня підготовка до навчальної діяльності у ролі студента. Основним механізмом досягнення цієї мети виступає цілеспрямований обмін різноманітною інформацією між об'єктом та суб'єктом, тобто педагогічне спілкування. Іншими словами, педагогічний процес ґрунтується на діалозі між педагогом, як носієм суспільного досвіду та культури та вихованцем, як їхнім споживачем. Оцінити роль спілкування та визначити його межі в педагогічній діяльності неможливо. Що змістовнішою за обсягом та характером є педагогічна діяльність, то багатограннішим та різноманітнішим виступає спілкування. Таким чином, педагогічна діяльність визначає межі спілкування, спрямовує його характер та виокремлює види, формує вимоги до нього. Під час професійно-педагогічної діяльності викладач організовує продуктивне спілкування з слухачами, колегами, керівництвом у різних сферах навчально-виховної роботи, створює сприятливий морально-психологічний клімат. При цьому, власне, педагог має бути організатором дидактичного та комунікативного спілкування, яке, на нашу думку, є основним чинником ефективної педагогічної підтримки учасників освітнього процесу. Педагогічна підтримка є предметом дослідження багатьох сучасних науковців, які розглядають її як обґрунтування

методолого-теоретичних і змістових основ професійно-педагогічної освіти, орієнтованої на особистісне і професійне зростання молоді людини (В. Андрущенко, А. Бойко, С. Гончаренко, О. Гребенюк, В. Гриньова, О. Пехота, О. Савченко, А. Хоменко, Л. Хомич); як організацію процесу навчання з урахуванням педагогічного супроводу й допомоги (І. Бех, Є. Бондаревська, Т. Давиденко, Л. Кравченко, Т. Цецоріна, Т. Шамова, Н. Шиян, І. Якиманська); подолання труднощів у навчанні (М. Данилов, Н. Кузьміна, В. Лозова) [2].

Теоретичний аналіз наукових досліджень, освітньої практики та власний досвід практичної роботи показали, що іноземні слухачі часто відчують труднощі у спілкуванні, напружуючись на особливості комунікативної поведінки представників іншої соціокультури. При цьому міжнаціональні контакти можуть мати й негативні наслідки, пов'язані як з проявом етноцентризму, коли національні особливості чужої культури сприймаються через призму своєї, так і з недостатньою сформованістю компетенції міжкультурного спілкування мовою, що вивчається. Отже, основне завдання формування готовності до міжкультурної комунікації полягає в підготовці іноземних слухачів до засвоєння особливостей національно-культурної специфіки мовної поведінки носіїв мови, а також до засвоєння системи моральних цінностей, зразків мовної поведінки, прийнятих в україномовному соціокультурному середовищі, що сприяють формуванню середовища. Щоб «включення» іноземного студента в новий соціокультурний освітній простір та мовне середовище було успішним та безболісним, необхідно організувати таку діяльність, яка сприяла б позитивній його соціалізації в культурно-освітньому середовищі ЗВО, тим самим забезпечуючи засвоєння ним культурно-мовленнєвої специфіки носіїв мови, сприяючи формуванню готовності до міжкультурної комунікації. З багаторічного досвіду викладання на мовних курсах для іноземних слухачів зрозуміло, що архітектура педагогічного спілкування має бути виваженою. Навіть фонетичні параметри мови викладача (інтонація, висота тону, тембр голосу) можуть виявитися шокуючими та неприйнятними для іноземців-слухачів [6]. Голос викладача має бути спокійним, не гучним і не тихим: якщо слухачі з Китаю чи Східної Африки негативно реагують на гучний голос, сприймаючи його за крик, то представників Індії чи арабських країн із їхньою жвавістю характеру тихий та розмірений голос викладача швидко стомить. Щоб підтримувати увагу іноземних слухачів, мовлення викладача має бути емоційним. Дикція педагога іноземної аудиторії – максимально чітка, але не перебільшена, щоб студенти звикали до звичної української вимови. Міміка та жести мають бути зрозумілі та прийняті іноземними слухачами, що не завжди є легким завданням, тому що в різних культурах міміка та жести мають різне, а часом і протилежне значення. Таким чином, педагог повинен володіти технологією та технікою педагогічного спілкування, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби та прийоми впливу.

Не менш важливим моментом у педагогічному спілкуванні є час. Ще засновник теорії міжкультурної комунікації Еге Холл поділяв культури на монохромні й поліхромні щодо їхніх уявлень про час. Іноземці, які навчаються на підготовчому відділенні для іноземних громадян та осіб без громадянства у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, переважно є представниками поліхромних культур і не вміють чітко планувати навчальний час. Їм складно не спізнюватися на заняття, особливо в перші місяці навчання, тому що в їхніх країнах така поведінка не вважається негативною. До того ж, вони не можуть зосередитись на одному виді діяльності, намагаючись робити кілька справ одночасно. Їм важко адекватно сприймати часові обмеження виконання завдань і тестів, оскільки в їхніх культурах важливою є сама діяльність, а не її часові межі.

При побудові педагогічного спілкування з іноземними слухачами також важливо брати до уваги категорію простору, яка дуже відрізняється у різних культурах. Насамперед, йдеться про дистанцію спілкування, яка встановлюється залежно від віку, статі, релігії, соціального стану учасників комунікації. Переважна більшість іноземних слухачів приїжджає до нас із мусульманських країн, де неприпустимим є дотик людини, яка належить до іншої релігії. У низці випадків викладачам можуть заважати певні національні стереотипи, наприклад, уявлення про сомалійських студентів як про слабких, погано підготовлених з предметів і таких, що не знають на достатньому рівні мови-посередника і реалій європейського життя, може виявитися хибним: до Педуніверситету почала приїжджати на навчання освічена молодь, що добре володіє англійською мовою. Кожен із викладачів зіштовхувався з подібною ламкою стереотипів у своїй педагогічній діяльності. Необхідно усвідомлювати стереотипність свого мислення, бути уважнішими до особистості іноземного слухача, що допоможе уникнути помилок у педагогічному спілкуванні. Цікавим для викладачів є такий момент міжкультурного спілкування, як гендерне питання, тобто уявлення про місце та роль у соціальному та освітньому житті представників різної статі. Не секрет, що для багатьох іноземних слухачів у їхній країні викладач-жінка та жінка взагалі не відіграє такої важливої ролі, як в Україні. Тому слухачі повинні звикнути до усвідомлення значущості жінок в українському суспільстві та культурі, що відбувається далеко не відразу.

Важливу роль у викладанні української мови має стиль педагогічного спілкування викладача, його природність, індивідуальність. У численних психолого-педагогічних дослідженнях

обґрунтовано, що стиль педагогічного спілкування є одним із визначальних факторів ефективності виховної взаємодії [1]. На нашу думку, стиль педагогічного спілкування з іноземними слухачами у різних випадках має бути різним. Відомо, що китайські освітні традиції пов'язані з образом авторитарного наставника, тому китайським слухачам важко звикати до дружнього, демократичного стилю спілкування українських викладачів. Африканські студенти звикли на батьківщині до «жорсткого» стилю спілкування з викладачем. Загальноприйнятий в Україні стиль спілкування в аудиторії можуть сприйняти як загравання. Спілкування має здійснюватися на основі діалогу та на основі спільної діяльності [5]. У міжнародній групі міжкультурна комунікація здійснюється у процесі взаємодії як представників однієї культури з представниками інших культур, так і під час взаємодії іноземців з викладачем, який є носієм культури цієї країни. Спілкуючись зі студентами, важливо враховувати їхні ціннісні орієнтири та специфіку національного менталітету. Можна говорити про своєрідність процесу комунікації представників різних культур. Емоційні індуци й зовні незворушні народи Південно-Східної Азії можуть відчувати однаково сильні почуття, але їхній прояв буде різним. Зрозуміло, викладач, який працює з іноземцями, повинен мати уявлення про стиль та мотиви поведінки своїх слухачів. Слухачі з Китаю належать до національної культури колективістського типу. Громадська традиція поведінки відображена в стереотипі общинного мислення, сутність якого полягає в наступній тезі: «Ми всі повинні бути рівними». Підпорядкування індивіда групі є правилом, а не винятком. У студентів цієї групи низький рівень адаптивності в незнайомих ситуаціях. Тому для цієї категорії мовний матеріал викладається за принципом від простого до складного та системності. Крім труднощів, на які натрапляють іноземні слухачі в чужій країні, хворобливої адаптації, їм складно й від зіткнення з іншими культурами та менталітетом своїх однокурсників. Багато іноземних слухачів зізнаються, що їм важко розмовляти з іншими слухачами, бо вони погано розуміють один одного. Завдання викладача – враховувати подібності та відмінності мов та культур, допомогти подолати труднощі адаптації іноземних слухачів у чужій країні. Уявлення про стиль і мотиви поведінки іноземних слухачів допоможуть уникнути конфліктних ситуацій між людьми, що належать до різних культур, і допоможуть викладачеві не помилятися під час педагогічного спілкування. З одного боку, викладачеві необхідно керуватися в роботі знанням особливостей комунікації представників різних народів, з іншого – вчити їх терпимості відносно один до одного, а з третього – навчати іноземних слухачів комунікативної поведінки носіїв української мови.

При формуванні умінь та навичок міжкультурного спілкування, національні культури, тобто культури слухачів, взаємодіють та впливають один на одного. Тому, надзвичайно важливою є організація позааудиторної діяльності з метою ознайомлення студентів з історією та культурою України, підготовка групових позааудиторних заходів, виховання слухачів у дусі інтернаціоналізму та толерантності до інших культур. Для досягнення повної адаптації іноземних слухачів до нових умов навчання, викладач має допомагати їм у вирішенні проблем міжнаціонального та міжкультурного спілкування. Ця робота реалізується під час та після занять, у позанавчальний час. На заняттях спілкування викладача з слухачами будується за допомогою умовно-мовленнєвих ситуацій і нерідко носить дещо умовний характер. Позааудиторна діяльність може бути різноманітною та природнішою. Що успішнішою буде ця робота, то швидше представники різних культур зможуть досягти порозуміння. Навчальна робота слухачів після занять може бути самостійною та організованою викладачами або працівниками міжнародного відділу чи відділу виховної роботи ЗВО. Вона поєднає підготовку до навчальних занять та позааудиторну роботу. Ці види діяльності здійснюються в навчальній аудиторії, бібліотеці, клубі іноземних студентів, чи комп'ютерному класі. Зважаючи на важливість такої роботи щодо адаптації іноземних слухачів в умовах навчання на довузівському етапі, ми можемо називати її культурно-адаптаційною. Викладач повинен враховувати менталітет слухачів, високий рівень їхнього патріотизму та національної самосвідомості. Пріоритетним у цей період є усвідомлення ними специфіки рідної культури, взаємовпливи різних культурних спільнот та збереження їхньої унікальності. На формування основ міжкультурного спілкування на підготовчому етапі навчання необхідно збільшувати контакти іноземних слухачів із українськими студентами. Звичайно, на підготовчому відділенні вони відбуваються не так часто.

На сьогодні в Україні довузівська та вузівська освіта отримують велику кількість іноземних громадян з різних країн світу. Неможливо дати опис усіх культур світу, але надзвичайно важливим є знання особливостей менталітету іноземних студентів, які найчастіше приїжджають до України та ВДПУ ім. М. Коцюбинського.

Отже, педагогічне спілкування в іноземній аудиторії це специфічна форма взаємодії суб'єктів міжкультурного спілкування викладача та слухача чи студента. Воно формується на основі володіння викладачем спеціальної технології спілкування, залежить від його педагогічної майстерності та спрямоване на освіту, виховання та розвиток іноземного слухача. У ньому завжди є резерви вдосконалення навчально-виховного процесу та розвитку основ міжкультурної компетентності як слухача підготовчих курсів чи студента, так і викладача.

Література

1. Галузяк В. М. Типологія стилів педагогічного спілкування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія»*. Випуск 5. Вінниця, 2001. С.110-115.
2. Карапузова І. Функції викладача в умовах педагогічної підтримки студентів. *Педагогічні науки*. 2011. №1. С. 93-97.
3. Клипаченко І. В., Левков А. А. Адаптація серед іноземних студентів в Україні. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії*. Т. 21(2). С. 195-198. <https://doi.org/10.31718/2077-1096.21.2.195>
4. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Освіта України, 2014. 289 с.
5. Мазниченко В. М. Особливості навчання аудіювання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. №2. С. 89–94.
6. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : АКАДЕМІЯ, 2012. 288 с.
7. Северин Н. В. Умови успішної адаптації іноземних студентів в Україні. *Новий колегіум*. 2021. № 1. С. 114-118.
8. Тарасюк І. В. Культурний шок як один із чинників адаптації та реадaptaції мігрантів до нового соціокультурного середовища. *Психологічні перспективи*. 2011. № 17. С. 232-240.

References

1. Haluziak V. M. Typolohiia styliv pedahohichnoho spilkuvannia [Typology of styles of pedagogical communication]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.Kotsiubynskoho. Seriia: «Pedahohika i psykholohiia»*. Vypusk 5. Vinnytsia, 2001. S.110-115.
2. Karapuzova I. Funktsiyi vykladacha v umovakh pedahohichnoyi pidtrymky studentiv [Functions of the teacher in terms of pedagogical support of students]. *Pedahohichni nauky*. 2011. №.1. S. 93-97.
3. Klypachenko I. V., Levkov A. A. Adaptatsiya sered inozemnykh studentiv v Ukrayini [Adaptation among foreign students in Ukraine]. *Aktual'ni problemy suchasnoyi medytsyny: Visnyk Ukrayins'koyi medychnoyi stomatolohichnoyi akademiyi*. T. 21(2). S. 195-198. <https://doi.org/10.31718/2077-1096.21.2.195>
4. Kovalyns'ka I.V. Neverbal'na komunikatsiya [Nonverbal communication]. Kyiv : Osvita Ukrayiny, 2014. 289 s.
5. Maznychenko V. M. Osoblyvosti navchannya audiyuvannya [Features of listening training]. *Visnyk Natsional'noho universytetu obrony Ukrayiny*. 2013. №2. S. 89–94.
6. Manakin V. M. Mova i mizhkul'turna komunikatsiya [Language and intercultural communication] : navch. posib. Kyiv : AKADEMIYA, 2012. 288 s.
7. Severyn N. V. Umovy uspishnoyi adaptatsiyi inozemnykh studentiv v Ukrayini [Conditions for successful adaptation of foreign students in Ukraine]. *Novyy kolehium*. 2021. № 1. S. 114-118.
8. Tarasyuk I. V. Kul'turnyy shok yak odyin iz chynnykiv adaptatsiyi ta readaptatsiyi mihrantiv do novoho sotsiokul'turnoho seredovyshecha [Culture shock as one of the factors of adaptation and readaptation of migrants to the new socio-cultural environment]. *Psykhologichni perspektyvy*. 2011. № 17. S. 232-240.

УДК 37.014.5

DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-77-85

АННА ПАРАНЮК

t.anna.paranyuk@gmail.com

аспірантка кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті на підставі довідкової літератури, офіційних документів про освіту та сучасних досліджень проаналізовано суттєві ознаки компетентності як інтегральної якості особистості. Зазначено, що в основі компетентності лежить оволодіння досвідом пізнавальної, творчої, практичної, ціннісно-пошукової діяльності, а також використання освоєного змісту освіти для вирішення практично-пізнавальних, ціннісно-орієнтаційних та комунікативних завдань та проблем. Акцентовано увагу на тому, що компетентність – це інтегральна характеристика особистості, що визначає її активну життєву позицію і спроможність вирішувати проблеми та розв'язувати завдання на основі ціннісного самовизначення, задіюючи знання, вміння, особистісні якості, досвід діяльності. Сформульоване визначення соціальної компетентності як здатності особистості розв'язувати соціально значущі завдання, спільно виробляти рішення, брати участь у його реалізації, приймати на себе відповідальність, ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, а також здатність людини адаптуватися в суспільстві, здійснюючи свідомий вибір щодо правил, норм, законів соціального життя, формувати прийнятну для себе і суспільства систему цінностей. Аналіз праць сучасних дослідників у сфері соціальної компетентності дозволяє виокремити характерні ознаки соціальної компетентності, що є набором специфічних здібностей, які дозволяють досягати успіху в соціальній взаємодії: вміння працювати з людьми в групі,